

vilka nu tillverkas genom Östergötlands Hemslöjdsförenings Fackutskott för Vadstenaspetsar. Speciella nykompositioner ha redan utförts för altarutstyrelsen i Svenska kyrkan i Helsingfors, Slaka kyrka i Östergötland och Törnsfalls kyrka i Småland. Dessutom levererar Fackutskottet ett 20-tal andra spetsmönster avsedda till kyrkobrük. Även i denna produktion återkomma de element, som jag förut erinrat om såsom karaktäristiska för vår moderna kyrkotextilkonst, nämligen gediget material och allvarlig fasthet i stilen.

Bengt Cnattingius.

Den fortsatta revisionen av kyrkohandboken.

Vid 1938 års kyrkomöte fördes handboksfrågan ett stort steg fram mot sin lösning. Utan tvivel har man i främsta rummet att för detta tacka ärkebiskopens omsorgsfullt och med genomförd konsekvens utarbetade förslag. Beredningsutskottet gav också i sitt betänkande fullt erkännande häråt, och dess ordförande tolkade även detta under kyrkomötesdebatten. Men det arbete beredningsutskottet självt hann utföra var också av stort värde. De principer, efter vilka den fortsatta revisionen skall utföras, fastslogos, och beredningsutskottet utarbetade på flera punkter, framförallt i fråga om högmässan, detaljerade förslag.

Givetvis var det beredningsutskottet omöjligt att lägga fram ett förslag, som erhållit en slutgiltig form. Det måste i många fall nöja sig med att uttala önskemål eller att ge en antydning om vad det ansåg böra göras. Mera tillät icke tiden. Utskottsarbete lämnar ej heller gärna möjlighet till det lugna övervägande och den stilla begrundan av de liturgiska texterna, som är behövt. Den praktiska prövningen genom texters och ordningars användning vid gudstjänst kan endast undantagsvis förekomma. Någon erfarenhet om hur pass slitstarkt ett formulär är, kan icke vinnas. Men den stora förtrogenhet med gudstjänstlivet, som beredningsutskottets såväl präster som lekmän ägde, visade sig vara synnerligen värdefull.

Enligt kyrkomötets beslut innebär det uppdrag, som lämnats åt de nya sakkunniga, att dessa skola i anslutning till de av beredningsutskottet angivna riktlinjerna och med beaktande av de av utskottet framburna önskemålen överarbeta och slutligt utforma

handboksförslaget. Det är alltså icke fråga om att utarbeta ett nytt förslag utan närmast om att utforma de intentioner, som inom utskottet kommit till uttryck. Men även med dessa inskränkningar är uppdraget betydande, och det kan vara av intresse att något närmare undersöka, vad det kommer att beröra.

Såsom nämnts utarbetade beredningsutskottet en fullständig ordning för *högmässan*. I fråga om högmässans gång torde ingen ändring vara behöflig eller ens önskvärd. I dess helhet erfordrar den dock en noggrann genomsyn för att undvika inadvertenser och språkligt mindre tillfredsställande uttryck. Vissa moment måste dock underkastas en betydande omarbetning. Vi skola i det följande taga en del av dem i betraktande.

Introitus. Beredningsutskottet lämnade förslag till inledande växelsånger, vilka närmast utformats på traditionellt sätt med antifon, psalmvers och Gloria Patri (det senare dock utelämnat i vissa tillfällen). De inledande växelsånger, som hittills använts hos oss, ha fått sin form efter tysk förebild. Man torde utan överdrift kunna säga, att de icke vunnit stor popularitet. Detta beror icke minst på deras musikaliska utformning. De kyrkor torde vara lätt räknade, där församlingen kan sjunga dem. I regeln ha de utförts i växelsång mellan prästen och kören. Detta moment är dock av stort värde, och det bör därför hälsas med glädje, att utskottet ägnat det särskild uppmärksamhet och att det föreslagit, att användningen av inledande växelsånger skall få en betydligt ökad omfattning utan att dessa dock göras obligatoriska. Men för att församlingen skall kunna tillägna sig dessa växelsånger, måste deras musikaliska form bliva lättillgänglig, eller också måste man överlämna åt kören att utföra dem, något som utskottet icke var böjt för. En del av de föreslagna texterna äro traditionella. I de fall då de av ålder brukade texterna icke ha synts lämpliga, ha andra valts, varvid överensstämmelsen med dagens innebörd fått vara avgörande. När texten är traditionell, kan den tillhörande gregorianska melodien utan större svårighet användas. I övriga fall är det icke uteslutet, att gregorianska melodier kunna uppsökas, som ansluta sig till texten; dock torde dennas form i vissa fall lägga stora hinder i vägen. Givetvis är det icke blott tänkbart utan även högligen önskvärdt, att nya melodier komponeras, ty om församlingen endast erbjudes gregorianska melodier, kan man utan tvekan förutse, att de i många, kanske de flesta håll aldrig skola komma att användas. Tydligen måste de föreslagna texterna un-

derkastas en noggrann omprövning, varvid åtminstone en förberedande undersökning bör göras om deras musikaliska utformning. I denna tidskrift har kyrkoherde Peters publicerat några traditionella introitustexter med deras gregorianska melodier. Han har i H. 1 i år framlagt förslag till introitus för tiden Fastlagssöndagen-Långfredagen. Han har därvid till stor del använt andra texter, än dem beredningsutskottet föreslagit och har därigenom lyckats finna till desamma lämpade gregorianska melodier. Mot hans textval torde emellertid allvarliga invändningar kunna göras. Så t. ex. föregriper den av honom för fastlagssöndagen valda antifonen i alltför hög grad dagens evangelium. På palmsöndagen är den av honom föreslagna antifonen alltför likartad med psalmversen. Utskottet hade för palmsöndagen valt en antifon, vars nära anknytning till Instiftelseorden synes ha undgått Peters. Icke heller hans introitus på Marie Bebådelsedag torde få anses tillfredsställande. Från innehållets synpunkt är väl knappast något av Peters förslag att föredraga framför utskottets. Men gäller frågan möjligheten att finna en gregoriansk introitus-melodi, så har säkert de av Peters lämnade texterna företräde. Hans förslag visar tydligt och klart, hur svår om icke hart när omöjlig uppgiften att förse introitus med både gregorianska och nyskapade melodier är, om texter fastställas utan att deras musikaliska användbarhet på förhand noggrant undersökts. Man måste därför betona icke blott önskvärdheten utan rent av nödvändigheten, att musikalisk sakkunskap får komma till tals, innan det nya förslaget till handbok framlägges. Detta rör icke blott musiken till introitus utan även övriga delar av mässmusiken.

Alternativ till »Allena Gud i himmelrik». I handboksförslaget förekommo ett flertal alternativ till »Allena Gud i himmelrik». Man har så länge anmärkt på »Allena Gud i himmelrik», att det börjar ingå i det allmänna medvetandet, att både text och melodi äro svaga, om inte rent av underhaltiga. I själva verket är detta icke fallet. Felet med denna psalmvers ligger på ett helt annat område. Den utgör nämligen en parafras av Luk 2: 14, och för därför icke handlingen framåt, såsom Laudamus gör. De övriga verserna av Ps. 24 omskriva Laudamus och göra det på ett i det hela taget förträffligt sätt. När i HB 1614 tillåtelse gavs att utbyta Laudamus, sjöngs i dess ställe hela psalmen, vilket är liturgiskt försvarligt. När man efter destruktionen i HB 1811 återinförde detta moment, föreskrevs endast psalmens första vers, tydligen

av den anledningen att man ansåg det taga för lång tid att sjunga hela psalmen. Vill man nu utbyta »Allena Gud i himmelrik», ligger det närmast till hands, att i stället sjunga t. ex. vers 2 och 3 av samma psalm. Den psalmvers, som utskottet föreslog som alternativ, »Ära ske Gud uppå sin tron», har intet som helst historiskt sammanhang med Ära. Den för lika litet handlingen framåt som »Allena Gud i himmelrik» gör. Det saknas den böneton, som Laudamus har genom sin litania. Därtill kommer en annan sak. Enligt god tradition skola de liturgiskt fixerade delar av gudstjänsten, som äro avsedda för sång, ha melodier, som icke användas till andra sånger i gudstjänsten. Detta har iakttagits vid »Allena Gud i himmelrik», vilken sjunges till sin, på motiv ur påskens Gloria byggda melodi, under det att de andra verserna av Ps. 24 sjungas på en annan melodi. Tillämpas samma princip på det nu föreslagna alternativet, följer därav, att den goda psalmen 269 och dess goda koral uteslutas från gudstjänstbruk med undantag av den användning, som enligt förslaget kommer att göras av psalmens sista vers. Liturgiskt sett är frågan om alternativ till »Allena Gud i himmelrik» icke fullt så enkel, som kanske mången menar. Vad som sagts om melodier till liturgiskt fixerade sånger gäller även alternativet till Credo, Ps. 27:1—3. Kyrkan har följt traditionen om de liturgiska sångernas särställning under mer än 1300 år. Den bör icke övergivias utan tungt vägande skäl. Beredningsutskottets beslut bör åter tagas under övervägande.

Credo. Beredningsutskottet föreslog, att orden »avlåd av den Helige Ande» skulle utbytas mot »genom den Helige Andes kraft». Uttrycket är icke lyckligt, icke blott därför att ett led i Apostolicum därigenom sönderbrytes utan även därför att det icke tillfredsställande återger urtexten. Den text vi böra hålla oss till är icke den äldsta kända formen utan den, av vilken den svenska formen vill vara översättning. Det alternativ, som dryftades i utskottet, »kommen av Helig Ande», torde vara att föredraga, då ordalagen direkt återgå till Luk. 1:35. Kanske vore formen »kommen genom den Helige Ande» ännu bättre, då det synes mera ansluta sig till »conceptus de Spiritu Sancto», även om det icke fullt motsvarar detta uttryck.

Prefationen. Beredningsutskottet uttalade sig för åtskilliga ändringar i nattvardsmässan utan att dock finna det möjligt att i detalj utforma sina förslag. Sålunda ansågs lämpligt, att prefationer för jultiden, fastetiden och trefaldighetstiden skulle utarbetas, att

i slutet av prefationsbönen övergångsord till Helig bleve införda och att efter Helig en bön infogades såsom övergång till Instiftelseorden. Att skriva nya liturgiska texter till moment, som ofta skola användas, torde höra till de svåraste uppgifter man kan få sig anförtrodda. Dess bättre finnas bland kyrkans av ålder brukade prefationer åtskilliga, som med fördel kunna användas som underlag och som äga den kyrkoårsbetoning, som avses. De innehålla även övergångsord till Helig, vilka med vissa modifikationerna kunna upptagas. Större svårigheter vållar den bön, som skall leda över från Helig till Instiftelseorden. Kanhända skulle det uppslag, som finnes i ett yttrande om handboksförslaget, vilket utarbetats av kommitterade inom Sällskapet K.S.V. (där f. ö. även åtskilliga äldre prefationer förekomma) kunna tagas i betraktande, om det ändrades till följande lydelse: »Vi lova dig, helige Gud och Fader, du som så älskade världen, att du utgav din enfödde Son, på det att var och en som tror på honom icke skall förgås utan hava evigt liv. För att vi icke skola förgäta hans utsägliga välgärning, har han instiftat sin heliga nattvard.»

En naturlig följd av att Helig flyttas till sin rätta plats efter prefationen är, att man i st. f. bönen »Giv salighet av höjden» återför den ursprungliga lovprisningen, »Hosianna i höjden». Utskottet har uttalat önskan, att detta vid den kommande revisionen måtte tagas i övervägande. Detta är icke det enda ställe, där föregående klåfingriga revisioner bedrivit ofog. En nästan lika eklatant försämrande »förbättring» gjordes, då man 1811 utbytte orden i *Sursum corda* »Vi upplyfta våra hjärtan» mot »Gud upplyfte våra hjärtan», en ändring, som utan tvivel nu bör utgå, då den bryter sönder tankegången. I *Sursum corda* ställer nämligen prästen en direkt uppfordran att lyfta hjärtan till Gud för att tacka honom. På denna uppmaning skall församlingen svara med sitt oförtydbara ja och icke med en bön, som visserligen i ett annat sammanhang är fullt berättigad men här verkar som en korrektion av prästen, som icke bort begära, vad församlingen icke kan göra. Mer än de flesta uttryck i vår högmässa har »Vi upplyfta våra hjärtan» ålderns helgd. Det finnes belägg för det samma från början av 200-talet. En gång tidigare har en formulering lik »Gud upplyfte våra hjärtan» använts hos oss, men HB 1614 rättade misstaget. Den pietetsfullhet, som man på andra områden gärna vill visa i vår tid, bör också här få tillämpning. Den nuvarande formuleringen synes ha kommit till av dogmatiska

skäl, men den är ingalunda frommare, innerligare eller renlärigare än den gamla formen.

Den allmänna kyrkobönen och högtidsböner vid högmässan. Beredningsutskottet framlade fullständiga alternativ till tre kyrkoböner, vilka utgöra bearbetningar av de nuvarande bönerna. Vid bönen »Evige, allsmäktige Gud» togs särskild hänsyn till den utredning, som gjorts av kyrkoherde Adell i denna tidskrift. Ytterligare överarbetning av denna bön synes dock erforderlig. Kanhända riktigtast vore att följa den ordning mellan bönepunkterna, som Adell alternativt föreslår, och inom varje avdelning först nämna det närmast liggande. Bönepunkten om syndaförlåtelse bör utgå. Ordningen mellan böneämnena synes mig lämpligen kunna vara följande: I. Den enskildes kristna liv. Kyrkan i vårt land. Dess tillväxt (nydöpta och konfirmander). Hela kristenheten. Missionen. II. Fäderneslandet, dess ledning, skydd, arbete och framgång. Förhållandena mellan folken (fred). III. Hemmet. De unga. Behövande. Sjuka. IV. Det eviga livet. Genom strävan att göra denna bön så fullständig som möjligt, har man icke helt undgått faran att göra den till en ganska torr och mager uppräknings av böneämnena. Den bör få större innerlighet.

Utskottet uttalade sig för att ytterligare en form av allmän kyrkobön skapas, vilken lämpar sig för läsning efter högtidsbönerna. Dessa borde dessutom överses. Det är säkerligen ett allmänt önskemål, som härigenom skulle tillmötesgå. Att på högtidsdagar helt utesluta den allmänna kyrkobönen torde icke vara lyckligt, men bönemomentet bör icke få den längd det f. n. äger. Närmast kan man tänka på en allmän kyrkobön i den korta form, som förslaget har vid förkortad högmässa.

Dopet. Beredningsutskottet uttalade, att det icke ansett det påkallat att mera ingående upptaga detta kapitel till granskning, då kyrkomötet så sent som 1932 antagit nytt dopritual. Häremot anfördes reservation av biskop Andræ och särskild mening av biskop Aulén. Utskottets motivering är icke övertygande, ty det kunde icke anföras, att ritualen av år 1932 saknade brister. Tydligen var det minnet av de svårigheter man hade att övervinna, innan det nuvarande ritualen antogs, som gjorde att man ville undvika en meningsbrytning genom att gå frågan förbi. Tydligen har denna på detta sätt icke blivit löst. I kyrkomötet påpekades önskvärdheten av att i dopritualet gavs uttryck åt tacksamhet över den gåva barnet är. Tacksägelsen för barnen förekommer vid kyrko-

tagning. Men då denna akt i stora delar av vårt land är försvunnen, torde allt skäl finnas att förlägga den till dopet. Den torde böra få sin plats först i allokutionen, vilken även i andra avseenden behöver överses. Ett bevis på svårigheten för vår tid att skapa liturgiskt starka böner finner man i den vid dopet införda nya tacksägelsebönen efter dopet, vars svaghet sannolikt blivit tydlig för många under de få år den använts. Föga lyckligt formulerad är inledningen till barnevangeliet.

Konfirmationen. Utskottet uttalade önskan om ett helt nytt ritual, som mer än det nuvarande riktar blicken på positiva livsuppgifter i kristen kallelsegärning. Gärna medgives, att det gällande ritualen behöver förbättring i åtskilliga avseenden. Men det har också åtskilliga goda drag, icke minst en uttrycksfull högtidlighet, som man gärna vill behålla. Det lägger också tonvikten på det centrala i akten: bekräftelsen av dopförbundet och tillträdet till Herrens nattvard. Om ritualen helt omarbetas, är det av betydelse, att inriktningen på positiva kristna livsuppgifter icke sker på ett sådant sätt, att konfirmationens centrala betydelse skymmes.

Vigsel. Utskottet framlade ett fullständigt formulär för vigsel. Bl. a. ha inledningsallokutionen och bönen rätt grundligt omarbetats. Den något blomstrande stilen i det nuvarande ritualen har avlösts av en ganska torr prosa. Inledningen verkar för mycket plikt-katalog för att vara upplyftande. Större högtidlighet och, varför inte, en smula mer poetisk flykt vore önskvärda i detta ritual.

Jordfästning. Utskottet har med allt skäl föreslagit en inledningsallokution att fakultativt användas och avsedd att utgöra ersättning för griftetal. Utskottet har varit fullt medvetet om att dess förslag icke fått tillfredsställande gestaltning och betecknar det endast såsom en antydning om hur en dylik allokution lämpligen skulle kunna utformas. Förslaget är alltför läromässigt och kompediariskt. Man ville på denna punkt känna mera innerlighet och hjärtevärm.

För mullpåkastningen föreslogs såsom alternativ för sista ledet orden »Jesus Kristus är uppståndelsen och livet». I kyrkomötet uppstod ett livligt meningsutbyte om lämpligheten härav. Sedan gammalt ha dock de föreslagna orden varit nära knutna till begravningsakten, och någon främmande tankegång införes icke genom dem, om man också måste medge, att tanken på den individuella uppståndelsen icke däri får samma tydliga uttryck som i

den gamla formeln. Något ändringsförslag på denna punkt torde väl knappast vara att motse.

Altarbönbok. Utskottet föreslog, att »böner för prästen vid högmässans begynnelse, då han träder för altaret, samt böner och förböner under särskilda förhållanden lämpligen kunde, tillika med böner ur En liten bönbok och andra böner, som kunde anses behövlige, exempelvis böner för prästen i sakristian före gudstjänsten sammanföras till en särskild Altarbönbok». Uppslaget är tvevelsutan värdefullt, men uppgiften är ytterst krävande. Liturgiska böner böra formellt sett vara knapphändiga i ordvalet och enkla i uttryckssättet. På samma gång som de skola vara personligt kända, måste personligt egenartade ordalag undvikas. De böra vara korta och kärnfulla, samtidigt med att språket icke får verka kärvt och strävt utan äga en levande rytm. Åtskilliga böner ur kyrkans gamla böneskatt kunde med fördel införlivas i Altarbönboken. De allra flesta böner i handboksförslaget, som äro ämnade att överföras till detsamma, tarva en noggrann översyn.

Bihang till kyrkohandboken. Om alla de önskemål, som utskottet framställt i fråga om liturgiska formulär för gudstjänster av mera tillfällig art och frivilliga vigningsakter bliva uppfyllda, kommer det föreslagna bihanget till handboken, där dessa skola införas, att få ett betydande omfång. Det är ingen tvekan om att dylika formulär äro behövlige. När sådana gudstjänster hållas, finner man ofta, att ordningar av ganska förunderlig art användas. Somliga mena, att det hör till den evangeliska friheten, att man efter eget tycke anordnar gudstjänster, för vilka intet bestämt ritual finnes. Men godtycke och liturgisk valhänthet få icke förväxlas med evangelisk frihet. Det är därför av vikt, att de ifrågavarande formulären få en fast liturgisk utformning, byggd i det väsentliga på kyrkans gudstjänstliga erfarenhet.

I den översikt, som nu gjorts, har endast vidrörts en del viktigare punkter, som den fortsatta handboksrevisionen har till uppgift att behandla. Därtill kommer en detaljgranskning, som icke kan förbigå en enda sida i handboken. Det torde därav framgå, att ett stort och krävande arbete erfordras innan det nya handboksförslaget kan vara färdigt att framläggas. Uppdraget har lagts i förfarna händer och man har största skäl att förmoda att det skall utföras både med pietet och framsynthet.

A. O. T. Hellerström.